

Pavlova in Petrova apokalipsa ter Janezovo razodetje

Pričujoči prispevek je pregledna študija treh zgodnjekrščanskih apokalips, ki so ob vključitvi v svetopisemske kanone krščanskih Cerkev doživele različne usode. V zvezi z vprašanjem razmerja med »kanonom« in »apokaliptiko« v zgodnjem krščanstvu je treba omeniti dva razvoja, ki sta se v zgodnji Cerkvi od drugega do petega stoletja po Kr. odvijala hkrati in vzajemno:

1. kanonizacija krščanskega Svetega pisma brez apokalips (razen Janezovega razodetja),
2. nastanek številnih novih apokrifnih krščanskih apokalips ter krščansko sprejemanje in prilagajanje judovskih apokalips. (Oegema 1996, 294)

Kar zadeva prvi razvoj, so na Zahodu od leta 200 po Kr. dalje kot kanonični obravnavali Janezovo razodetje in Petrovo apokalipso. Nasprotno so na Vzhodu vedno dvomili o kanoničnosti Janezovega razodetja, zato je bilo besedilo šele v šestem stoletju sprejeto v Pešito, kjer ga najdemo še danes. (Oegema 1996, 294)

V drugem razvoju je po montanističnem gibanju nastala cela poplava novih krščanskih razodetij, tako imenovanih starokrščanskih apokalips. V takratnem krščanstvu so vplivi montanizma vidni tudi v delu »pravovernih« teologov. Tako so tudi nekateri pomembni teologi in očetje zgodnje Cerkve pisali pod vplivom montanistične ali apokaliptične miselnosti (Tertulijan, Hipolit Rimski, Avguštin iz Hipona). (Oegema 1996, 294)

V tem prispevku se bomo osredotočili na tri apokalipse, ki so nastale v prvih stoletjih krščanstva: Petrovo in Pavlovo apokalipso ter Janezovo razodetje. Od teh treh tekstov je samo Janezovo razodetje del svetopisemskega kanona katoliške Cerkve. Čeprav gre tudi pri drugih dveh apokalipsah za smer v krščanskem izročilu, ki je po vsebini močno vplivala na krščansko kulturo na Zahodu, sta spisa doživela enako usodo kot številni drugi spisi v pisnem izročilu: bila sta izključena in pozabljena. (Oegema 1996, 285)

KANONIZACIJA (NOVOZAVEZNIH) APOKALIPS

Kar zadeva kanonično zgodovino Nove zaveze, se porajata dve vprašanji: 1) zakaj so Janezovo razodetje, Petrova apokalipsa in Pavlova apokalipsa do petega stoletja v določenih krogih krščanskega sveta še vedno veljali za »kanonične« in 2) zakaj od petega stoletja dalje v večini cerkva za kanonično velja le Janezovo razodetje?

Okoli leta 160–200 po Kr. Muratorijev kanon – besedilo, prevedeno v barbarsko

latinščino na podlagi izgubljenega grškega izvirnika – omenja Janezovo razodetje in Petrovo apokalipso. Obe besedili naj bi brala večina, čeprav jih nekateri niso hoteli brati. (Oegema 1996, 283)

Na podlagi Muratorijev kanon lahko za obdobje do konca drugega stoletja po Kr. sklepamo, da so apokalipse v tistem času brali in pisali ter da so jih teologi lahko brali v cerkvi ali ob kakšni drugi priložnosti. Tukaj razlikujemo med pojmom »kanonično« in »uporabno«. Muratorijev kanon navaja, da je

Sveto pismo kanonično, ker je preroškega ali apostolskega izvora in za njim stoji avtoriteta Cerkve. Opozoriti je treba, da je odločitev o kanoničnosti Svetega pisma veljavna »do konca časov«. (Oegema 1996, 282)

Do četrtega stoletja po Kr. so Janezovo razodetje ter Petrova in Pavlova apokalipsa v nekaterih krščanskih krogih veljali za kanonična besedila, v četrtem stoletju pa so vsa razodetja/apokalipse razen Janezovega razglasili za nekanonične. Zgodovina apokaliptike je hkrati zgodovina njenega izključevanja. Ta proces je potekal od tretjega do četrtega stoletja. (Oegema 1996, 284)

APOKALIPTIKA KOT VRSTA LITERATURE

Čeprav apokaliptične odlomke v evangelijih in pismih Nove zaveze ter knjigo razodetja v kanonu lahko obravnavamo kot model, ki je navdihnil poznejšo krščansko apokaliptično literaturo, se zdi, da je večina te literature temeljila na judovskih modelih. Apokalipsa je žanr literature razodetja s pripovednim okvirom, v katerem zunajzemeljsko bitje človeškemu prejemniku posreduje razodetje in razkrije transcendentno resničnost, ki je časovna, ker predvideva eshatološko odrešitev, in prostorska, ker vključuje drug, nadnaravni svet. Apokalipsa očitno ni bila literarna zvrst, ki bi jo prvotno ustvarili kristjani. Petrova apokalipsa in Pavlova apokalipsa, ki sta tu vključeni, podajata vizije o prihodnjem svetu. (Elliot 2006, 591)

Literarna zvrst apokalipse se je v Bibliji razvila postopoma in glede na Judom okoliške narode zelo pozno. Nastanek apokalips sega v čas babilonskega suženjstva (približno šesto in peto stoletje pr. Kr.). Apokaliptično literaturo in preroke povezuje predvsem zanimanje za angele, družji pa jih tudi simbolični jezik ter oznanjevanje dneva sodbe. Skupni temi sta prav tako: prihajajoči zlati časi in vstajenje mrtvih. V preroških knjigah in apokalipsah se pozna močna navezanost na Toro, se pravi na Božjo postavo. Najbolj vidna dela z apokaliptičnimi

elementi so Izaija, Ezekiel, Zaharija in Joel. Na nastanek apokaliptične književnosti je močno vplival preroek Ezekiel, ki je izpostavljал individualno odgovornost za lastna dejanja: »Duša, ki greši, umre.« (Ezk 18,19-20) Pri tem izpostavlja, da bo končna sodba individualna in da sinovi ne bodo nosili grehov svojih očetov. Ezekiel odlikujejo zaupnost podatkov ter sanje, prek katerih pride do vizij. (Urbanija 2011, 27)

Preroek Zaharija igra pomembno vlogo v povečanem zanimanju za angelologijo in satana, še posebej satana kot nasprotnika. Pri počasnem razvoju angelologije je pomemben tudi satanov zdrs na lestvici angelov: najprej je bil samo skušnjavec, z uporom pa je pristal na dnu nebeške hierarhije, kjer je pridobil svojo pravo identiteto. (Urbanija 2011, 28)

APOKRIFI

Zbirka knjig, ki jih imenujemo apokrifne ali devterokanonične, je sestavljena iz trinajstih del, zbranih v starih rokopisih Septuaginte. Ta dela so: Estera, Judita, Tobit, prva in druga knjiga Makabejcev, Knjiga modrosti, Sirah, Baruh, Jeremijevo pismo in Dodatki k Danielu. Ohranila so se samo v grščini, ne vemo pa, ali temeljijo na hebrejskih oz. aramejskih izvirnikih. Le Druga knjiga Makabejcev in Salomonove modrosti so bile zagotovo izvirno zapisane v grščini. Nastanek teh del sega v drugo stoletje pr. Kr. in prvo stoletje po Kr. Nastala so v helenistični dobi, v času cvetoče literature. Njihova skupna točka je, da se zanimajo za Izrael kot celoto, brez ozira na ločine. Posebej je treba omeniti, da te knjige niso bile nikoli obravnavane na enaki ravni kot kanonični spisi. Izvenkanonične knjige so bile uradno zavrnjene leta 90 po Kr. na jamnijski sinodi, vendar je že prej veljalo, da je svetih knjig samo 24. Za Jude so bili apokrifi in psevdoepigrafi tako vedno del »Sefarim Hizonim« (tako imenovane zunanje knjige). Tudi pri kristjanih se je kmalu zarisala razlika med tradicionalno kanoničnimi knjigami in apokrifi, in sicer po zaslugi avtorja Vulgate (latinskega

prevoda Svetega pisma) Hieronima, ki je določil, da so vsi spisi, ki niso del hebrejske Biblije, ampak so vključeni v grške in latinske prevode, apokrifni. Na tridentinskem koncilu leta 1546 je bilo nato določeno, da so ti apokrifi del krščanskega kanona, danes pa jih rimskokatoliška cerkev imenuje devterokanonične knjige in jih ima za navdihnjene. Protestanti teh besedil nimajo za navdihnjene in jih imenujejo apokrifi. (Jensterle 2011, 26)

PSEVDOEPIGRAFI

Izraz »psevdoepigrafi« se nanaša na intertestamentalno literaturo, ki nikoli ni bila sprejeta v svetopisemski kanon, a je močno vplivala na zgodnje judovstvo (Jensterle 2011, 26).

Poimenovanje »psevdoepigrafi« bi lahko namigovalo, da so vsa besedila napisana pod psevdonimom, vendar to ne drži, saj veliko del namreč nima avtorja oziroma se psevdonimi uporabljajo tudi v drugih spisih. Zato bi bilo bolj točno, da bi ta dela poimenovali z besedno zvezo »zunanje knjige«, saj bi jasneje zajeli vsa dela, ki ne spadajo v sklop svetih navdihnjenih knjig. Spisi so začeli nastajati v tretjem stoletju pr. Kr., največ jih je nastalo v obdobju med drugim stoletjem pr. Kr. in porušenjem templja leta 70 po Kr., in predstavljajo nepogrešljiv vir informacij za študij zgodnjega judovstva v Palestini. Psevdoepigrafi so imeli svoj izvor v različnih ločinah, pri čemer govorimo o številnih skupinah in podskupinah, ne samo o delitvi na farizeje, saduceje, zelote in esene. Široko razširjena psevdoepigrafska literatura je doživela veliko prelomnico z jamnijsko sinodo leta 90 po Kr., kjer so rabini zavrnili izvenkanonično literaturo. Judovski voditelji so knjige zavrnili kot heretične (nosile naj bi apokaliptično sporočilo, ki je po porušenju drugega templja leta 70 po Kr. izgubila svoj pomen). (Jensterle 2011, 27)

Večina psevdoepigrafov je tako ali drugače povezana s Staro zavezo. Najbolj očiten je vpliv kanonične Danielove knjige, ki je zaznamovala mnoga apokaliptična dela, sestavljena v treh stoletjih po makabejskem

uporu. Med psevdoepigrafskimi deli najdemo veliko različnih zvrsti, na primer apokaliptično literaturo (1 Henoh, 2 Henoh, Ezekiel apokrif, Adamova apokalipsa, Abrahamova apokalipsa); razširitve starozaveznih zgodb in legend (Aristejevo pismo, Življenje Adama in Eve, Jakobova lestev, Jožefova zgodovina ...); zaveze (Mojzesova zaveza, Adamova zaveza, Zaveza dvanajstih očakov ...); modrostno in filozofsko literaturo; ter molitve, psalme in ode. (Jensterle 2011, 27)

Kot že omenjeno, so avtorji psevdoepigrafske literature svoja dela pripisovali pomembnim biblijskim osebam zato, ker so svojim delom želeli pripisati poseben pomen in avtoriteto, pa tudi zato, ker so želeli upravičiti svoja lastna preroška videnja, saj so verjeli, da se preroško obdobje še ni končalo. Sicer pa je bilo že na splošno v navadi, da so verni Judje svoja dela pripisovali bibličnim osebam, ki so jih navdihnile in ki so živele v času pred koncem preroštva. Pisanje spisov z lastnim imenom je bilo videno kot nenavadno in v nasprotju s tempeljsko tradicijo. (Jensterle 2011, 27)

Pomembno sodobno odkritje so tudi Kumranski zvitki, ki poleg rokopisov že znanih del prinašajo več esenskih tekstov. Ti spisi sicer niso vključeni na nekatere sezname psevdoepigrafskih del, vendar gotovo spadajo v kategorijo intertestamentalne literature, ki ima za judovstvo in krščanstvo neprecenljivo vrednost, saj predstavlja nekakšen most med Staro in Novo zavezo. Iz nje izhajajo mnogi termini, bistveni za Novo zavezo (Sin človekov, Božje kraljestvo, živa voda), poleg tega značilnosti apokaliptične literature do določene mere kažejo tudi Jezusovi pogledi glede konca časov in dinamike Božjega posega v sedanji čas. (Jensterle 2011, 28)

APOKALIPTIČNA MISELNOST

Apokaliptična miselnost je nastala v povezavi z idejami zoroastrizma, perzijske religije, ki je v izgnanstvu in poizgnanskem obdobju vplivala na judovstvo in kasneje tudi na krščanstvo. V osnovi gre za dualistično,

kozmično in eshatološko prepričanje o dveh medsebojno nasprotujočih si straneh, tj. Bogu in satanu, h katerima spadata tudi dve obdobji: trenutno obdobje zla, ki bo doseglo konec, in začetek novega časa ob Kristusovem drugem prihodu, ko se bo začel večni čas Božje vladavine. Satanova trenutna oblast, ki zatira pravične in dobre, se bo končala z Božjim prihodom, po katerem bodo pravični živeli v Božji milosti in blagoslovu. Apokaliptična miselnost ima svoje korenine že v Stari zavezi (Ezekiel, Zaharija), vendar kot apokaliptično lahko označimo samo Danielovo knjigo. V Novi zavezi je edina apokalipsa Razodetje. Posebno mesto imajo Kumranski rokopisi, ki nosijo pečat apokaliptične eshatologije. (Jensterle 2011, 28)

ZVRST APOKALIPSE

Pri branju apokaliptičnih spisov moramo biti pozorni, ali besedilo vsebuje bistvene elemente, ki določajo to zvrst literature, pri čemer sta glavna elementa dualizem in eshatološkost. Dualizem (tj. kozmološki dualizem) vidi boj med dvema si nasprotujočima silama, boj med dobrim in slabim. V judovstvu in krščanstvu je dobro Bog, slabo pa satan, vendar zaradi ostrega judovskega monoteizma satan nikoli ni priznan kot Bogu enak, ampak mu je vedno podvržen. Eshatološki vidik pa je zaznamovan v času: trenutni čas je čas zla, ki mu vlada satan, v tem času so pravični zatirani in nimajo upanja. Odrešitev iz te stiske bo prinesel novi čas, ki ga bo zaznamovalo Božje gospostvo. Božje kraljestvo je kraljestvo v tem svetu in ne zunajsvetna resničnost, ki bi se uresničila šele v neki negotovi prihodnosti, na zemlji se začenja že sedaj. Začelo se bo novo obdobje, kjer bo Bog premagal satana in bodo pravični živeli večno, s čimer bodo nagrajeni za svojo zvestobo Bogu. (Jensterle 2011, 29)

Sekundarni elementi apokaliptičnih spisov so: vizija, psevdonimnost, mesija, angelologija in demonologija, živalski simbolizem, numerologija, napovedane stiske in zvezdni vplivi (Jensterle 2011, 29).

Apokaliptična besedila na neki način nadaljujejo dobo prerokov, saj so apokaliptična besedila večinoma nastajala v obdobjih stiske in je bilo ljudem treba vlti upanje. Preroška eshatologija je prav tako pričakovala sodbo nad nepravičnimi in zmagoslavje pravičnih, vendar je izpostavljala, da je za spremembo v svetu najprej treba spremeniti srce. Nadalje pri preroški eshatologiji ne obstajata dve obdobji, ampak samo eno trenutno obdobje delovanja, in satan ne igra bistvene vloge, zato tudi ne bo kozmične bitke med satanom in Bogom. Preroki so torej vse svoje upe za boljši svet polagali v človeka in njegovo zmožnost, da živi Bogu všečno življenje. Apokaliptično upanje je v celoti onostransko. Šele naslednja doba bo prinesla uresničitev človekovih hrepenenj in pričakanj. Če pogledamo globlje, lahko rečemo, da celoten spremenjeni pogled na svet v bistvu izvira iz izgube zaupanja v človeka in njegovo zmožnost, da izboljša življenjske razmere. (Jensterle 2011, 30)

Čeprav judovski apokaliptični pogled na svet zaznamujejo vplivi zunanjih religij, je dejstvo to, da vseskozi ostaja v osnovi judovski, elemente drugih religij pa zgolj uporablja in jih nikoli v polnosti ne sprejme. Dualizem je vedno podrejen monoteizmu, glavno sporočilo pa ostaja sporočilo upanja na Božjo pomoč. V apokaliptičnem pojmovanju je bistveno sporočilo zaupanje v Božjo ljubezen in zvestobo. Najpomembnejša sestavina judovske apokaliptike je zaupanje v Boga. (Jensterle 2011, 31)

PETROVA APOKALIPSA

Ko je pozimi 1886–1887 francoska arheološka ekipa odprla grobišče v bližini Ahmima v gornjem Egiptu, je naletela na zlato. V grobu so našli pergamenten kodeks z delčki Henohove knjige, Petrovega evangelija in Petrove apokalipse.

Petrova apokalipsa je oblikovana kot govor vstalega Kristusa svojim zvestim, ki ponuja vizijo o nebu in peklu. Petrova apokalipsa (ali Petrovo razodetje) je zgodnjekrščansko

besedilo iz drugega stoletja in primer apokaliptične literature s helenističnim pridihom. Ni vključena v standardni kanon Nove zaveze, vendar je omenjena v Muratorijevem fragmentu, najstarejšem ohranjenem seznamu novozaveznih knjig, v katerem je tudi navedeno, da je nekatere oblasti ne bi smele brati v Cerkvi. Besedilo je ohranjeno v grški in etiopski različici izgubljenega grškega izvirnika, ki sta nepopolni in se precej razlikujeta. Delo je uvrščeno med novozavezne apokrifne, izpostavlja pa razodetje o usodi ljudi po smrti. V primeru Petrove apokalipse lahko dokaj zanesljivo določimo datum in kraj nastanka, prav tako smo, kljub temu da se večina besedila ni ohranila v izvirnem jeziku, lahko dokaj prepričani o vsebini izvirnega dela. To sicer ne velja za vsa mesta v besedilu, vendar v glavnem vemo, kaj so brali prvi bralci. Petrova apokalipsa je bila verjetno prvotno napisana v grščini in v tem jeziku so jo zagotovo poznali cerkveni očetje. Naše znanje o apokalipsi v veliki meri temelji na etiopski različici, ki je edina znana ohranjena različica izvirne Petrove apokalipse iz drugega stoletja in vsebuje njeno celotno vsebino. Verjetno je bila, tako kot večina etiopskih različic apokrifnih del, prevedena iz arabskega prevoda, vendar arabska različica ni bila odkrita. Vsaka študija Petrove apokalipse je zato v veliki meri odvisna od etiopske različice. Raziskovalci so sicer dvomili, ali nam etiopska različica lahko omogoči zanesljiv dostop do Petrove apokalipse iz drugega stoletja, a tisti, ki so zadevo skrbno preučili, kot sta M. R. James in v zadnjem času D. D. Buchholz, nimajo teh dvomov. Vseeno pa je na tem mestu treba navesti nekaj razlogov, zakaj etiopski različici lahko zaupamo):

1. Na splošno velja, da je etiopski prevod apokrifnih besedil zvest prevod in da ta dela v etiopski tradiciji niso bila prilagojena ali spremenjena.
2. Splošno zanesljivost etiopske različice potrjujeta dva majhna grška fragmenta in patristični citati.
3. Nekateri odlomki druge Sibilinske oporoče, verjetno iz poznega drugega stoletja, so

očitno tesno povezani s Petrovo apokalipso, kot jo poznamo iz etiopske različice, in potrjujejo zanesljivost etiopske različice.

4. Podrobno preučevanje Petrove apokalipse vedno znova potrjuje, da vsebina etiopske različice sodi v obdobje, v katerem je bila napisana antična Petrova apokalipsa. V etiopski Petrovi apokalipsi ni skorajda niti ene same zamisli, ki bi jo bilo mogoče povezati z datumom, ki je veliko poznejši od začetka drugega stoletja. (Bauckham 1998, 163–164)

Znana sta le dva tesno povezana rokopisa Petrove apokalipse in v obeh je Petrova apokalipsa prvi del daljšega dela (»Drugi Kristusov prihod in vstajenje mrtvih«), ki ga je obenem očitno navdihnili (Bauckham 1998, 162).

Prvotnega besedila Petrove apokalipse ne poznamo. Klement Aleksandrijski Petrovo apokalipso obravnava kot Sveto pismo, kar dokazuje, da je nastala vsaj v prvi polovici drugega stoletja. Razen v širokosrčni Etiopiji je bila, kar zadeva Cerkev, Petrova apokalipsa pozneje očitno skoraj povsod zatrta. (Schneemelcher 2003, 622)

VSEBINA

Čeprav to na začetku ni jasno razvidno, se dogodki odvijajo po Jezusovem vstajenju. Jezus je na Oljski gori s svojimi učenci, ki ga sprašujejo o znamenjih in času njegove paruzije ter o koncu sveta. Jezus jih opozori, naj ne verjamejo lažnim pretendentom na mesijanstvo, ki bodo prišli, in da bo njegov lastni prihod na sodbo v nezamenljivi slavi. Da bi nakazal čas konca, jim Jezus ponudi priliko o figovcu: ko bodo njegovi poganjki postali mehki, bo prišel konec sveta. Ko Peter prosi za razlago, Jezus pove še eno priliko o figovcu: neplodni figovec, ki bo izkoreninjen, če ne bo obrodil sadov. Figovec v obeh prilikah je Izrael, ki se bo razrasel, ko se bo pojavil mesija, ki se bo opogumil, in Izrael mu bo sledil. Ko ga bodo zavrnil, bo mnoge usmrtil. To bodo mučenci. Henohin Elija jim bosta pokazala, da ni pravi mesija. Jezus pokaže Petru videnje sodbe vseh ljudi na zadnji dan.

Peter je vznemirjen zaradi usode grešnikov, vendar Jezus zavrne njegovo trditev, »da bi bilo bolje, če ne bi bili ustvarjeni«, in obljubi, da bo Petru pokazal dejanja grešnikov (da bi razumel pravičnost njihove obsodbe). Sledi dolga (Jezusova) prerokba o sodbi nad grešniki. Začne se z opisom vstajenja, ki se mora zgoditi, da se bo na dan sodbe celotno človeštvo lahko pojavilo pred Bogom. Božja beseda bo obudila vse mrtve, saj za Boga nič ni nemogoče. Nato bo sledil vesoljni požar, v katerem bo ognjeni potop pogoltnil nebo in morje ter vse ljudi pognal na sodbo v ognjeno reko. Nato bo prišel Jezus Kristus, se zavihtel na prestol in bil okronan za sodnika. Vsi bodo sojeni po svojih dejanjih, ki se bodo pojavila, da bi obtožila hudobneže. Morali bodo prečkati ognjeno reko, ki bo pokazala njihovo nedolžnost ali krivdo, nato pa bodo Angeli brezbožne odpeljali v pekel. Tudi demoni bodo privedeni pred sodnika in obsojeni na večno kazen. Izvoljeni bodo skupaj s patriarhi vstopili v večno kraljestvo Jezusa Kristusa in njegove obljube bodo izpolnjene. Ko Jezus zaključi prerokbo o sodbi, nagovori Petra glede njegove prihodnosti. On naj bi širil evangelij po vsem svetu in odšel v Rim, kjer bo umrl kot mučenec. Nazadnje so učenci priča Jezusovemu vnebohodu z Mojzesom in Elijo. Jezus vzame s seboj »ljudi mesa«. Učenci se spustijo z gore in slavijo Boga, ki je imena pravičnih zapisal v knjigo življenja v nebesih.

GRŠKA ALI JUDOVSKA?

Petrova apokalipsa ohranja judovsko apokaliptično izročilo in v tem pogledu je bila zaradi prevladujočega umetnega razlikovanja med judovskimi in krščanskimi apokalipsami še bolj zanemarjena kot v drugih pogledih. Vendar je v Petrovi apokalipsi dejansko razmeroma malo tistega, kar je izrazito krščansko. Velik del njene vsebine povzema judovsko apokaliptično izročilo, zato jo lahko uporabljamo, seveda z ustrezno previdnostjo, kot vir za judovske apokaliptične ideje z začetka drugega stoletja po Kr., da nas opominja, koliko skupnega sta imela

judovstvo in krščanstvo v tistem obdobju. (Bauckham 1998, 161)

Druga faza preučevanja Petrove apokalipse se je začela leta 1910 z objavo etiopskega psevdoklementinskega sestavka, v katerega je bila vključena (torej apokalipsa). Narava besedila je takoj sprožila vprašanje, kako je etiopska različica povezana z grškim odlomkom iz Akhmima. Danes velja, da je etiopsko izročilo avtentično in ponuja izvirno, čeprav deloma nekoliko popačeno, besedilo Petrove Apokalipse, zato je pri ugotavljanju izvirnega besedila grško različico treba uporabljati previdno. (Bremmer 2003, 6)

Obstoj te apokalipse je bil znan že v antiki. Jasno je, da je bila knjiga v prvih stoletjih krščanstva priljubljena in razširjena ter da se je gibala na robu kanoničnih svetih spisov. Del Petrove apokalipse v grščini najdemo na rokopisu, ki so ga odkrili konec devetnajstega v Akhmimu in poleg tega vsebuje del Petrovega evangelija, obstaja pa tudi prevod iz Etiopije. Razliki med besedili iz Akhmima in Etiopije sta naslednji: v etiopski različici razodetju raja sledi razodetje pekla; druga velika razlika so kazni, ki so v etiopskem besedilu postavljene v prihodnost, v besedilu iz Akhmima pa v razodetje Petru. Petrova apokalipsa je imela zelo velik vpliv in naj bi se neposredno odražala v številnih poznejših opisih nebes in pekla v vsej krščanski literaturi vse do Danteja. Ni izključeno, da so bili Pavlova apokalipsa in opisi pekla v Tomaževih delih odvisni od Petrove apokalipse, saj je slednja vsekakor najstarejši ohranjen krščanski dokument, ki opisuje nebesa in pekel. Med drugimi očitnimi vplivi na avtorja te apokalipse sta drugo Petrovo pismo, zlasti zaradi pripovedi o spremenjenju, in 4 Ezra. (Elliot 2006, 594)

Apokalipsa je prvotno nastala zgodaj. Če jo je uporabljal Klement Aleksandrijski, potem je morala obstajati pred letom 150 po Kr. V vsakem primeru je splošno sprejeto, da je nastala v prvi polovici drugega stoletja, izvor dela pa ni znan. Če se Apokalipsa res nanaša na vstajo Bar Kohbe, se palestinski izvor zdi najverjetnejši, ker pa takšna domneva ni splošno

sprejeta, mora vprašanje izvora te Apokalipse ostati odprto. Petrova apokalipsa je v antiki morda zamrla, ker so se njeni priljubljeni pogledi na Zahodu širili v okviru Pavlove apokalipse. (Elliot 2006, 595)

V Petrovem apokaliptičnem delu so zanimive predvsem zgodnje podobe nebes in pekla. Pisatelj M. R. James meni, da je Petrova apokalipsa prvotno morda vsebovala sporno idejo o končni odrešitvi vseh grešnikov, ki jo je mogoče najti v izpeljanih Sicilskih prerokbah, vendar je bila ta pozneje odstranjena iz besedila, kar je povzročilo ukinitve celotne Petrove apokalipse. (Elliot 2006, 595)

PRIMERI KAZNI V PETROVI APOKALIPSI

Kazni v videnju so tesno povezane s preteklimi grešnimi dejanji, pri čemer se pogosto ujemata del telesa, ki je grešil in del telesa, ki je mučen. Gre za ohlapno različico judovskega pojmovanja »oko za oko«, po katerem lahko kazen ustreza zločinu.

Vizija nebes je krajša od upodobitve pekla. V nebesih imajo ljudje čisto, mlečno belo kožo, kodraste lase in so na splošno lepi, zemlja cveti z večnim cvetjem in začimbami, ljudje nosijo svetleča oblačila iz svetlobe, tako kot angeli, in prepevajo v pevskem zboru.

Primeri kazni so:

- bogokletneže obesijo za jezik,
- tisti, ki zanikajo pravico, so v ognjeni jami,
- ženske, ki se krasijo z namenom prešuštva, so obešene za lase nad brbotajočim blatom,
- preganjalcem in izdajalcem pravičnih zažgejo polovico telesa in jih vržejo v temno jamo, njihovo drobovje pa požre črv, ki nikoli ne spi,
- moški, ki so z ženskami prešuštovali, so obešeni za genitalije poleg njih,
- morilce in njihove zaveznike mučijo strupena bitja in nešteti črvi,
- ženske, ki so splavile svoje otroke, so v jami, kjer jim iztrebki segajo do grla, njihovi otroci pa jim v oči izstrelijo »ognjeni blisk«,
- izdelovalci malikov so bičani z ognjenimi biči (etiopska različica) ali pa se med seboj

pretepajo z ognjenimi palicami (različica iz Akhimija),

- tisti, ki so opustili Božje zapovedi in poslušali demone, gorijo v plamenih,
- tisti, ki ne spoštujejo svojih staršev, večkrat padejo v tok ognja. (Elliot 2006, 604–605)

POMEMBNOST PETROVE APOKALIPSE

Pomen Petrove apokalipse kot pomembnega pričevalca petrinske literature ne gre podcenjevati, saj je Peter odločilna priča dogodka vstajenja. Apokalipsa se pri opisu nebes in pekla opira na obilico idej z Vzhoda, ki so pustile svoj pečat tudi v spisih pozne judovske apokaliptike in misterijev. Petrova apokalipsa združuje različna izročila, za katera še nismo odkrili enotnega vira. (Schneemelcher 2003, 625)

PAVLOVA APOKALIPSA (VISIO PAULI)

Pavlova apokalipsa (*Apocalypsis Pauli*, v latinski tradiciji bolj znana kot *Visio Pauli* ali *Visio sancti Pauli*), katere polni naslov je »Razodetje svetega apostola Pavla«, opisuje, kaj se je Pavlu dogodilo, ko je stopil v tretje nebo, bil ujet v raj in slišal neizrekljive besede. Gre za nekanonično apokalipso iz četrtega stoletja in del apokrifov Nove zaveze, ki je psevdoepigrafska in naj bi predstavljala podroben opis videnja nebes in pekla, ki ga je doživel apostol Pavel. Čeprav cerkveni voditelji dela niso sprejeli, je pomagalo oblikovati prepričanja mnogih kristjanov o naravi posmrtnega življenja. (Schneemelcher 2003, 716)

Pavlov opis vstopa v raj (2 Kor 12) je bil povod za nastanek apokalipse, ki vključuje njegovo vizijo posmrtnega življenja. Apokalipsa je ostala neodkrita vse do časa konzulata Teodozija in Cinegija. Konzula sta službovala okoli leta 388 in verjetno je, da je avtor Apokalipso začel pisati v tem času, pri čemer je uporabil starejše gradivo (Petrova apokalipsa (zaradi opisov kazni, zlasti za tiste, krive splava), Elijeva apokalipsa, Sofonijeva apokalipsa). Pavlova apokalipsa je bolj

kot katera koli druga apokrifna apokalipsa poskrbela za širjenje številnih priljubljenih idej o nebesih in peklu po vsem krščanstvu in zlasti v zahodni cerkvi v srednjem veku. Zdi se, da je Dantejev Pekel svoj navdih dobil v nekaterih živahnih opisih posmrtnega življenja, ki jih najdemo v tej apokalipsi. (Elliot 2006, 718)

»Hvaliti se mi je treba, dasi nič ne koristi; pridem pa zdaj do prikazni in razodetij Gospodovih. Poznam človeka v Kristusu, ki je bil pred štirinajstimi leti (ali v telesu, ne vem, ali izven telesa, ne vem; Bog ve), vzet tja v tretja nebesa. In poznam takega človeka (ali v telesu, ali izven telesa, ne vem; Bog ve), da je bil vzet v raj in je slišal neizrečene besede, katerih ne sme človek govoriti. S takim se bom hvalil, sam s seboj se pa ne bom hvalil, razen s slabostmi svojimi. Kajti ko bi se hotel pohvaliti, ne bi bil nespameten, ker bi govoril resnico; zdržim se pa, da ne bi kdo več o meni mislil, nego kar vidi na meni ali kar sliši od mene. In zavoljo visokih razodetij, da bi se ne prevzel, mi je dan trn v meso, angel satanov, da me za uho bije, da se ne prevzamem. Zavoljo tega sem trikrat prosil Gospoda, da bi odstopil od mene, a dejal mi je: Dosti ti je moja milost; zakaj moč moja se v slabosti izkazuje popolna. Torej se bom najrajši hvalil s slabostmi svojimi, da se ušotori nad mano moč Kristusova. Zato sem dobre volje v slabostih, v zasramovanju, v potrebah, v preganjanju, v težavah, za Kristusa; zakaj kadar sem slab, tedaj sem močan.« (2 Kor 12)

NASTANEK DELA

Delo verjetno izvira iz Egipta in je bilo v prvotni obliki napisano v grščini okoli sredine tretjega stoletja, nato pa prevedeno v latinščino, koptščino, sirščino in druge jezike. Gre za raztreseno, ponavljajoče se in slabo zgrajeno besedilo, katerega razvita in najboljša oblika je dolga latinska različica iz petega ali šestega stoletja po Kr., odkrita v Parizu v osmem stoletju. (Elliot 2006, 719)

Besedila so si med seboj tako različna, da jih je nemogoče ustrezno povezati, zato se moramo držati tiste predelave, ki je najpopolnejša, torej latinske. (Schneemelcher 2003, 714)

Zaradi narave dela so nastajali krajši ponatisi, ugotovljenih pa je bilo vsaj osem latinskih različic. Motiv za te ponatise je bil zagotoviti opominjevalne pridige, v katerih so se revizorji osredotočili na peklenške muke in izključili videnja raja. (Elliot 2006, 719)

POVZETEK VSEBINE

Odkritje razodetja: 1–2

Prolog: Pritožba stvarstva Bogu zaradi človeškega greha: 3–6

Poročila angelov Bogu o človeku: 7–10

Smrt in sodba pravičnih in hudobnih: 11–18

Pavlova vizija raja: 19–30

Pavlova vizija pekla: 31–44

Drugo videnje raja: 45–51

Na mestu, kjer se grški, latinski in sirski prevod nenadoma končajo, se koptski prevod nadaljuje in vsebuje še tretji obisk raja.

Pavel obiše tretja nebesa. Tam se sonce, luna, zvezde, morje in kopno pritožujejo Bogu zaradi človeške grešnosti. Bog je pokazal strpnost le zato, da bi človeštvu omogočil spreobrnjenje in kesanje. Angeli varuhi vsako jutro in vsak večer spremljajo ljudi in Bogu opisujejo človeške dejavnosti. Pavel opazuje, kako pravični in grešnik umreta, poročila angela varuha umrlega grešnika pa se uporabijo proti njemu. Pavel se nato obrne k vratom in angel ga vodi v tretje nebo, kjer sreča Elija in Henoha, ki ga popeljeta na ogled.

Pavlova apokalipsa je v primerjavi s Petrovo apokalipso precej bolj podrobna glede narave nebes. V poglavjih 20–30 so nebesa razdeljena na tri dele. »Raj« je tretje nebo, kamor Pavel pride najprej, vendar ni podrobno opisano. Pavel se nato spusti v druga nebesa, v »obljubljeno deželo«, reinterpreteracijo »dežele mleka in medu« (v nebesih in ne v Izraelovi deželi), ki je očitno območje zadrževanja umrlih svetnikov,

ki čakajo na Jezusov drugi prihod in tisočletno Božje kraljestvo. Tisti, ki se v zemeljskem svetu odpovejo telesnim užitkom, so v posmrtnem življenju bogato nagrajeni z boljšimi položaji v Kristusovem kraljestvu. Po ogledu pekla se Pavel v poglavjih 45–51 končno vrne v »raj«, vendar ni jasno, ali je s tem mišljena spet tretja plast, nebesa na splošno ali nova četrta plast. Tam Pavel sreča druge svetopisemske osebe. (Schneemelcher 2003, 714)

PRIMER KAZNI V PAVLOVI APOKALIPSI

V peklu so kaznovani kristjani, ki so se pregrešili. Čeprav so v njej obsojeni nekateri »običajni« grehi, kot so oduševstvo, prešuštvo in spolnost pred poroko. V ognjeni reki morajo stati »slabi« kristjani, ki so npr. zapustili cerkev in se prepirali; prejemali evharistijo, nato pa prešuštovali; ali v cerkvi »obrekovali« druge kristjane. Kristjani, ki niso bili pozorni, ko so v cerkvi brali Božjo besedo, so prisiljeni večno grizljati svoje jezike. Kristjani, ki so zagrešili detomor, so večno ujeti v ognju in zveri jih trgajo na koščke. Cerkveni voditelji in teologi, ki so pridigali napačen nauk ali so bili preprosto nesposobni na svojem položaju, so kaznovani z mučenjem. Na primer cerkvenega bralca, ki mu v svojem življenju ni uspelo uresničiti Božje besede, ki jo je prebral med bogoslužjem, vržejo v ognjeno reko, nato pa mu angel z britvijo reže ustnice in jezik. Nepošteno nune so za kazen skupaj s škofom vržene v ognjeno peč. (Schneemelcher 2003, 714)

Ena od teoloških nenavadnosti je, da so v besedilu kristjani, angeli in Pavel prikazani kot bolj usmiljeni od Boga. Pavel izrazi usmiljenje nad tistimi, ki trpijo v peklu, Jezus pa ga opomni, da si vsi v peklu resnično zaslužijo svojo kazen. Nadangel Mihael pravi, da nenehno moli za kristjane, dokler so živi, in joka za mukami, ki jih doživljajo propadli kristjani, ko je že prepozno. Na prošnje Pavla (ali Device Marije v Apokalipsi Device), Mihaela, starešin in živečih kristjanov na zemlji Jezus privoli, da bo na dan svojega vstajenja – predvidoma

vsako nedeljo – tiste v peklu osvobodil njihovega trpljenja.

ODZIVI CERKVE NA PAVLOVO APOKALIPSO

Avguštin pravi, da so si Pavlovo apokalipso izmislili in je prava Cerkev ne sprejema. V Gelazijevem dekretu se Pavlova apokalipsa pojavlja med apokrifnimi knjigami. (Schneemelcher 2003, 713)

ZAKLJUČEK PAVLOVE APOKALIPSE

Apokalipsa nima pravega zaključka. Pavel je v oblaku postavljen v tretja nebesa. Tam dobi ukaz, naj nikomur ne razkrije stvari, ki jih bo videl, a kljub temu pripoveduje o pečatu in oltarju s sedmimi angeli na desni in levi strani. Na tisoče angelov poje Očetu. Ko Pavel pade na tla, ga angel, ki ga spremlja, dvigne in mu obljubi, da mu bo pokazal njegovo mesto. Sedaj je priveden v raj z bleščečimi prebivalci in slavnimi prestoli. Na njegovo prošnjo mu pokažejo njegov prestol v tabernaklju svetlobe; pred njim sta dva pojoča angela, ki sta predstavljena kot Uriel in Suriel. Prebivalci ga pozdravijo; angela mu razložita, da so prebivalci sadovi, ki jih je Pavel posadil na svetu. V opisu raja so pomembna tamkajšnja drevesa, ki trikrat na dan, zjutraj, opoldne in zvečer, slavijo Boga. Angel pregovori Pavla, ki misli, da morda ni vreden bivanja v raju: v podzemlju bo Pavel zmagal nad Tožilcem. Delo se zaključi s pogovorom med Jezusom in Pavlom, kjer Jezus dovoli Pavlu, da razkrije, kaj je videl, ampak Pavel se odloči, da bo to zapisal in bo razkrito po njegovi smrti. (Schneemelcher 2003, 743)

JANEZOVO RAZODETJE

Janezovo razodetje razkriva, da je Jezus s svojo smrtjo in vstajenjem premagal zlo in se bo nekega dne vrnil kot pravi kralj sveta (BibleProject 2006a).

Čas nastanka: verjetno med letoma 92 in 96 po Kr. ob koncu vlade cesarja Domicijana.

Komu je namenjeno: cerkvam na zahodnem delu Male Azije.

Enovitost: samo nekaj strokovnjakov je mnenja, da je delo sestavljeno iz dveh apokalips, s čimer poskušajo razložiti ponavljanje in poglede iz dozdevno različnih časov. Večina strokovnjakov delo smatra kot celoto. (Brown 2006, 763)

Knjiga razodetja je zapis sporočila pomembnega posameznika, Janeza, ki naj bi se bralo na srečanjih mešanih judovsko-poganskih krščanskih skupnosti v Mali Aziji v zadnjem desetletju prvega stoletja. Verovanje in lojalnost teh skupnosti sta jih pripeljala v potencialne in dejanske konflikte z drugimi verskimi in vladnimi skupinami. (Pattimore 2004, 52)

AVTORSTVO

Domnevni avtor se imenuje Janez, narava njegovega sporočila pa kaže, da piše z vodilnega položaja. Ob tem se postavlja vprašanje, kdo je ta Janez: gre za Janeza apostola, starešino, Krstnika ali kakšnega drugega Janeza? (Pattimore 2004, 52)

Sklepamo lahko, da je bil Janez dobro poznan med ljudmi Male Azije in mu zato ni bilo treba uporabljati psevdonimov. Razodetje je na ta način dobilo »značaj javnosti«. Tukaj je pomembno poudariti, da se Janez v Razodetju ne predstavlja kot evangelist, ampak sebe označi za »sužnja« (Raz 1,1), »preroka« (Raz 1,3; 22,9) in »brata prerokov« (Raz 22,9; 19,10). Obstaja pa seveda tudi možnost, da Razodetje, enako kot druge apokaliptične knjige, uporablja psevdonim. (Urbanija 2011, 29)

Janez svoje delo predstavi kot prerokbo (1,3; 22,7.19) in se označuje za preroka (10,11; 22,6.9). Ve, da ima poslanstvo, ki ga postavlja v vrsto velikih prerokov stare zaveze, hkrati pa se zaveda, da na poseben način živi v odnosu z Božjim Sinom. (Matjaž 2020, 10)

Besedilo je nastalo v času hudih verskih stisk, saj se avtor predstavi kot »brat, ki je z njimi soudeležen pri stiski, kraljestvu in stanovitnosti v Jezusu« (1,19b) in uporablja enak izraz kot Jezus v evangelijih, ko napoveduje konec sveta (Mt 24,21). Kristjani so proti koncu 1. stoletja zaradi svojega načina življenja presenjali hudo stisko. Vzroki za njihovo preganjanje so bili različni, je pa zanimivo, da je rimska oblast dopuščala judovstvo, čeprav so tudi oni izpovedovali enoboštvo. (Matjaž 2020, 7)

Med mnogimi razlogi je bilo tudi tako imenovano božje čaščenje cesarja: Rimljani so svoje cesarje častili kot bogove in menili so, da na temelju univerzalne vere lahko dosežejo enotnost cesarstva. Za rimske cesarje je bil kult cesarjeve osebe najbolj prepričljivo znamenje, da so podložniki res res zvesti cesarju in državi. (Matjaž 2020, 8)

Kršćanstvo se temu ni moglo pridružiti, saj je strogo monoteistično ter tako izključuje mnogoboštvo in verski sinkretizem. Ker so kristjani odklanjali vse zasebne in javne kulte bogovom, jih je država obsodila za veleizdajo (po zakonu *Lex Lulia Maiestatis*). Upor proti vsiljenemu cesarskemu kultu je bil večji na Zahodu kot Vzhodu in število mučencev je bilo tam večje kakor v kateremkoli drugem delu cesarstva. (Matjaž 2020, 9)

Pojavile so se tudi verske zmote, ki so predstavljale velik problem, saj krščanstvo ni imelo samo zunanjih sovražnikov, ampak tudi notranje. Ti so tajili Jezusovo božanstvo (Kerint, Doketi) in spodbujali moč njegovega odrešenja (gnostiki, nazirejci). Nikolajevci so trdili, da Kristusa dojemamo spiritualno in da ni nič narobe, če navzven sodelujemo pri rimskih obredih, saj je pomembna samo notranja drža. Zaradi gmotnega blagostanja in helenistične miselnosti so se ljudje predajali lahkotnemu življenju in uživaštvu. (Matjaž 2020, 10)

Apokrifna literatura je zelo pomembna za razumevanje svetopisemskega nauka. Petrova in Pavlova apokalipsa kot apokrifa sicer odstopata od svetopisemskega kanona, ampak vseeno predstavljata pomembne vidike zgodnjega krščanstva, kot so: dojemanje konca sveta, sodni dan, Kristusov ponovni prihod, kazni grešnikov in nagrada tistih, ki so ostali zvesti Božjemu nauku.

Bi pa želel še enkrat izpostaviti, da so v vseh treh spisih omenjeni hudi časi, kjer satan in njegovi podporniki preganjajo pravičnike, in da je konec vedno enak: Božja pravičnost bo zmagala nad vsem in začelo se bo novo obdobje, ki so ga oznanili v Stari zavezi, ko se bo Jezus vrnil in se bodo časi in kozmos, kot ga danes poznamo, popolnoma spremenili. Končal se bo kronos in pričel se bo kairos.

Poleg tega bi izpostavil tudi, da je apokaliptična literatura (tako kanonična kot apokrifna) zelo pomembna za raziskovanje končnih časov, ker je že Razodetje samo polno simbolov, ki jih še danes ne razumemo v celoti, do potankosti, saj se neprestano odkrivajo novi zapisi (npr. Kumranski rokopisi). Škoda je, da so bili apokrifi v preteklosti zatirani in prepovedani, saj jih danes veliko ne poznamo in ne vemo, kaj so vsebovali.

REFERENCE:

- Bauckham, Richard.** 1998. *The Fate of the Dead: Studies on the Jewish and Christian Apocalypses*. Boston: Brill.
- BibleHub.** 2023. Book of Revelation. <https://biblehub.com/revelation/> (pridobljeno 10. 1. 2023).
- BibleProject.** 2006a. Razumeti knjigo Razodetja: prvi del. <https://www.youtube.com/watch?v=5nvVVcYD-ow&t=1s> (pridobljeno 10. 1. 2023).
- BibleProject.** 2006b. Razumeti knjigo Razodetja: drugi del. <https://www.youtube.com/watch?v=Qpnlrq2bKo> (pridobljeno 10. 1. 2023).
- Biblija.net.** 2023. 2. pismo Korinčanom. <https://www.biblija.net/biblija.cgi?m=2+Kor&id3=1&pos=1&set=2&l=sl> (pridobljeno 10. 1. 2023).
- Bremmer, Jan N.** 2003. *The Apocalypse of Peter*. Leuven: Peeters Publishers.
- Brown, Raymond.** 1997. *Uvod v Novo zavezo*. New Haven, CT: Yale University Press.

Elliott, J. K. 1993. *The Apocryphal New Testament*. Oxford: Oxford University Press.

Jensterle, Lea. 2011. Bogastvo judovskih spisov. *Tretji dan* 40, št. 3–4: 25–31.

Kumranski rokopisi. 2006. Prevedel Janez Zupet. Ljubljana: Svetopisemska družba Slovenije.

Matjaž, Maksimiljan. 2020. *Janezovi spisi: Razodetje (Apokalipsa)*. Ljubljana: Teološka fakulteta.

Oegema, Gerbern S. 1996. Kanon und Apokalyptik: Die Rolle der Apokalyptik im Kanonisierungsprozeß der christlichen Bibel. V: *Mednarodni simpozij o interpretaciji Svetega pisma*, 277–295. Ur. Jože Krašovec. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Sheffield Academic Press.

Pattemore, Stephan. 2004. *The People of God in the Apocalypse*. Cambridge: Cambridge University Press.

Schneemelcher, Wilhelm. 2003. *New Testament Apocrypha*. Louisville: Westminster John Knox Press.

Sveto pismo Stare in Nove zaveze. Študijska izdaja, Svetopisemska družba Slovenije, 2015.

Urbanija, Lučka. 2011. Svojestvenost apokalipse v Bibliji. *Tretji dan* 40, št. 1–2: 27–34.

Wise, Michael, Martin G. Abegg Jr. in Edward M. Cook. 2003. *The Dead Sea Scrolls*. San Francisco: HarperCollins Publishers.